

Nizami Gencevi "Hamse"si Bir İnsani Değerler Kavramıdır

Nizami Ganjavi "Khamsa" is a Concept of Human Values

Alimuhtar MUHTAROV

Azerbaycan Milli Bilim Akademisi Gence Bölmesi
Gence, Azerbaycan
nizamcenter1141@gmail.com

Öz

Nizami Gencevi, bütün hayatını devrinin önemli kültür merkezlerinden biri olan Gence'de geçirmiş ve dünya hazinesinin nadide incileri olan eserlerini bu şehirde kaleme almıştır. Eserleri dünya şiir hazinesinin en tepesinde yer alır. Nizami Gencevi'nin yaratıcılığının temel özü insandır, insanlık sevgisidir. Dâhi Azerbaycan şairi eserlerinde dili, dini, milliyeti ne olursa olsun tüm insanlığı kucaklamıştır. Nizami Gencevi eserlerinde öyle insani fikirler ortaya koyar ki, dünyadaki her insan bu eserlerde kendisini bulabilir. Bu kavramlar, Nizami Gencevi'nin mensubu olduğu Azerbaycan Türklerinin soyundan, hoşgörüsünden ve yaşam tarzından kaynaklanmaktadır.

Saygı, adalet, barış, hoşgörü, bir arada yaşama, hümanizm, kadın özgürlüğü gibi fikirler Nizami Gencevi'nin eserlerinin özünü, ana ruhunu yansıtır.

Nizami büyük bir bilim adamı, büyük bir sanatçıdır. Bir dahi bir antropologdur. Nizami, kendisinden önceki ve sonraki edebiyata öyle bir anlam kazandırmıştır ki, insan kendi büyüklüğünü, yüce bir varlık olduğunu anlar. Anlattığı her olay, her konu insanı insan olmaya çağırıyordu. Aynı zamanda, zamanının yöneticilerine ve otorite sahiplerine insanlara değer vermelerini tavsiye etmiştir. Bu nedenle Nizami Gencevi'nin "Hamse" adlı eseri insani değerlere dayalı bir insanlık destanıdır.

Yaratıcılığını insanı merkeze alan Nizami Gencevi'nin eserlerinin bugün tüm dünyada sevilmesi ve okunmasının nedeni budur. Nizami Gencevi'nin felsefesi, dünyada sonsuza kadar kalmak istiyorsanız, insanlığın yükünü taşımanız ve onları cehenneme, hakikate ve adalete çağırmanız gerektiğiydi.

Makalede büyük Azerbaycan şairi Nizami Gencevi'nin eserinde yayılan bu kavram ve fikirler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nizami Gencevi, bilim, bir arada yaşama, hümanizm, insanlık, kadın özgürlüğü, adalet, çalışkanlık

ABSTRACT

Nizami Ganjavi spent his whole life in Ganja, one of the important cultural centers of his time and wrote his works which are the precious pearls of the world treasure in this city. His works are at the top of the world's poetry treasury. The basic essence of Nizami Ganjavi's creativity is people, love for humanity. The genius Azerbaijani poet embraced all humanity in his works, regardless of language, religion or nationality. Nizami Ganjavi puts forth such humane ideas in his works that every person of the world can find himself in these works. These concepts originate from the lineage, tolerance and lifestyle of the Azerbaijani Turks, of which Nizami Ganjavi is a member.

Ideas such as respect, justice, peace, tolerance, coexistence, women's freedom reflect the essence and main spirit of Nizami Ganjavi's works.

Nizami is a great scientist, a great artist. A genius is an anthropologist. Nizami has given such a meaning to the literature before and after him that man understands his own greatness, that he is a supreme being. Every event he told, every subject he told was calling people to be human. At the same time, he also advised the rulers and authorities of his time to value people. For this reason, Nizami Ganjavi's "Khamsa" is an epic of humanity based on human values.

This is the reason why the works of Nizami Ganjavi, who puts his creativity in the center, are loved and read all over the world today. Nizami Ganjavi's philosophy was that if you want to stay on earth forever, you have to bear the burden of humanity and call them to hell, truth and justice.

In the article, these concepts and ideas spread in the work of the great Azerbaijani poet Nizami Ganjavi are explained.

Keywords: Religiosity, Corona Pandemic, Religious Resilience, Social Solidarity.

Geliş Tarihi/Received: 12.03.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 23.03.2024

Yayın Tarihi/Publication Date: 26.03.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Alimuhtar MUHTAROV

E-mail: nizamcenter1141@gmail.com

Atf: Muhtarov, A. (2024). Nizami Gencevi "Hamse"si Bir İnsani Değerler Kavramıdır. *A Journal of Iranology Studies*, 20, 60-64.

Cite this article: Muhtarov, A. (2024). Nizami Ganjavi "Khamsa" Is A Concept Of Human Values. *Doğu Esintileri*, 20, 60-64.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Nizami Gencevi, Azerbaycan halkının dünya kültür ve edebiyatına kazandırdığı, insan sevgisinin yüzyıllardır tüm insanlığı etkisi altına aldığı ender bir şahsiyet ve dehadır ve bugün maneviyatın merhemi olan "Hamse"si ile aynı misyonu sürdürmektedir. Nizami Gencevi'nin yaratıcılığının zirvesini oluşturan insanlık ona aittir, bu konuda Türk boyunun ve bulunduğu Azerbaycan topraklarının sesi ve dünyaya açılmasıdır. Eserlerinin tamamında kırmızı bir çizgi ile işaretlenen adalet, kadın özgürlüğü, hümanizm gibi kavramlar elbette Nizami Gencevi'nin kişiliğinin günümüzde dünyada sevilmesinin ve çalışılmasının temel nedenlerinden biridir. Dahi şairimizin dünya çapındaki sevgisinin kaynağı, eserinin merkezinde yer alan insan ve insanlık sevgisi kavramıdır.

Elbette çok kültürlülük, hümanizm, hümanist fikirlerin yer aldığı eserler arasında yer alan "Hamse", Yaratılanı ırk, dil, din ve ırk gözetmeksizin Yaratan için sevmek gibi fikirlerin habercisidir. Aynı zamanda Doğu'nun bütün büyük düşünürlerinin üstadı saydıkları Nizami Gencevi, insan sevgisinden doğmuştur. Doğu'nun ve Batı'nın birçok düşünürleri onun özgün yaklaşımını kabul etmiş ve bunun sonucunda ona ululuk, büyüklük, yücelik anlamında şeyh unvanını vermişlerdir.

Nizami Gencevi'nin "Hamse"si insanlığın ortak bir manevi anıtı olarak kabul edilebilir çünkü bu eserlerde dünyanın birçok halkına örnek sevgi ve şefkat vardır. Bu anlamda Nizami Gencevi'nin miraslarından ve fikirlerinden dünyadaki her millet ruhsal gelişimleri için faydalanabilirler.

Dahi şair, bunun en açık örneğini Hamse'de vermiş ve şu vurguyu yapmıştır:

Zenci görünüşte siyahtır, ancak
Ağzından çıkan saf sözlere bak.
Zenci siyah gibi kara parlaktır,
Yüzü kara ise kalbi beyazdır.

Akademisyen Rafael Huseynov, Nizami Gencevi'nin eserlerinin insani olduğu kadar millî bir öze de sahip olduğuna değinerek bu konuda şunları yazar: "Şairin güçlü kalemiyle yazılan şiirler bir anlamda 12. yüzyılın ansiklopedisi niteliğindedir. Büyük sanatçı dahi şair, "Hamse" adlı hazineyi insanlığın sanatsal söz dünyasına vererek milli ve insani değerlerin yepyeni bir tablosunu oluşturmuştur" (Hüseynov, 2021, p1)

Aynı zamanda Nizami Gencevi'nin "Hamse"sinin sadece şiirden oluşmadığı aynı zamanda modern dünyada bir bilgi tapınağı, bir bilgi denizi olarak küresel düzeyde incelendiği ve çalışıldığı belirtilmelidir. Dahi düşünürün hayatında bilime kattığı değer de işte budur.

Güç bilimdedir, başka türlü hiç kimse,
Hiç kimseye üstünlük eyleyemez.

diyen şair görüldüğü üzere hayatında ilme ve bilgiye çok değer vermiştir. Büyük düşünürün bilime ve irfana verdiği önemin bir sonucu olarak profesör Halil Yusifli'nin de belirttiği gibi şair: "Sabahlara kadar uyumadım. Başımı yastığa koydum, ancak bazen bütün gece uyanık kaldım. Her gece bir fikir keşfetmediysem yatmadım" diye yazmıştır.

Nizami Gencevi insanlığın kurtuluşunu kamillikte, bilimde ve adalette gördü.

Nizami Gencevi adaletten, kamillikten, sevgiden, çocuk yetiştirmeden, kadın özgürlüğünden, bağımsız olarak yazdığı her konuyu bilimsel ve felsefi düşünceleriyle işlemiştir. Bu öncelikle büyük yazarın eğitim ve bilim eksikliği içinde kendisini ve toplumu rahat bırakmayan her sorunun nedenini görmesinden kaynaklanıyordu. Nizami Gencevi'nin 12. yüzyılda bir düşünce dehası olarak yazıp ortaya koyduğu temel fikirler, şefkatli bir ebeveyn gibi yüzyıllar sonra da canlılığını korumuştur.

İnsana arkadır onun kamalı,
Akıldır herkesin devleti, varı.

ifade eden büyük şair sanki kendi sözleri ile ilimli, cahil düşünceye sahip olmayan insanoğlunun şiirsel portresini çizmiştir.

Nizami Gencevi'nin "Hamse" sini mirasını ve şiirini insanlığın, dünyamızın, içinde yaşadığımız dünyanın parlak güneşi olarak açıklayan I.S. Braknski şöyle yazıyordu: "Nizami'nin dehası, Azerbaycan'ın şiir semalarında doğan güneş gibi kendi nuruyla dünyamızı aydınlatıyor" (Nizami Gencevi, 2011, s. 46).

Nizami Gencevi ideolojisinden meydana gelen efsunun, sihrin neticesi idi ki, Batının, Doğunun ilim, irfan adamları dahi düşünürün eserlerinde ihtiva edilen çok kültürlülük gibi değerleri kabul ve itiraf etmişlerdir.

Doğunun büyük düşünürleri Muhammed Ufi, Assar Tebrizi, Zakaria Qazvini, Abd-ur-Rashid Bakuvi, Devlet Shah Semerkandi, Muhammed Fuzuli, Abdurrahman Jami, Amir Khosrov Dahlavi, Sadi Shirazi, Hafiz, Ruh-ul-Amin, Vahid Dastgirdi ve diğerleri, Nizami Gencevi'nin hayatının ve yaratıcılığının her zaman insanlara bir ebedi örnek olacağını ifade etmişlerdir. Bilhassa 15. yüzyıl Orta Asya düşünürlerinden Devlet Şah Semerkandi, "Tazkirat-uş-şuara" adlı eserinde Nizami'nin dehasının insanîyetinden bahsetmiş ve şöyle yazmıştır: "Şeyhin değerini ve büyüklüğünü söz ve yazı ifade etmeye yetmez. ...Sözlerinde ve şiirinde öyle bir güzellik vardır ki, ilim sahipleri her zaman onu ararlar" (Rasulzadeh, 1991, s. 72).

Nizami Gencevi'nin şiirlerinde yayılan çok kültürlülük kavramları, sadece masalsi bir dille değil mesnevilerinde yarattıkları imgelerle de aktarılmıştır. Akademisyen Teymur Kerimli, Nizami Gencevi'nin asil bir elçi olarak tüm dünyanın dikkatini üzerine çeken bir dâhi olduğunu anlatırken şöyle yazar: "Nasıl Nizami'nin kahramanı İskender bir milletin, bir ülkenin hükümdarı olmaktan çıkıp adil bir hükümdar olarak bütün dünyaya, dünya halklarına huzur ve sükunet getiren bir peygamber oldu, Nizami Gencevi de bir milletin, bir bölgenin aydını olmaktan çıkıp tüm dünyanın iyi niyetli elçisi oldu. Ancak köke bağlılık İskender'i de yaratıcısı Nizami'yi de bırakmaz, çünkü bu doğaldır: Ağaç ne kadar uzarsa, göğe uzanarak yükselirse, her zaman büyüdüğü toprağa bağlı kalır" (Kerimli, 2012, s.31).

Dünya halklarının Nizami Gencevi'nin "Hamse"sini ilim ve manevi anıt gibi idrak etmelerine gelince ise şu konu ile ilgili ünlü Azerbaycan edebiyatı tarihçisi Firidun Bey Koçerli Nizami Gencevi "Hamse"sinin dünya halkları tarafından bilimsel ve manevi bir anıt olarak anlaşılmasıyla ilgili şunları yazar: "İnsan sevgisi ile zengin olan Nizami şiirini Batılılar incelemeye ve tercüme etmeye daha önce başladılar. Bunun sebebi ise Batılı düşünürlerin aradığı değer verme, insanı sevme gibi kavramları Nizami'nin eserlerinde bulmaları, keşfetmeleri ile ilgiliydi. Firidun Bey Koçerli, "Tatarca Azerbaycan Edebiyatı" başlıklı makalesinde bu konuda şunları yazmıştır: "Adaletli olur ki, onun büyümlü sözlerinin Avrupa dillerine çevrildiği gibi, kendi dilimize de tercüme edip feyz almaktan mahrum kalmamalıyız" (Allahverdiyeva, 2012, s. 11).

Firidun Bey Koçerli'nin o dönemdeki Batılıların Nizami'yi çevirip okuması fikrinin başlangıcını modern Avrupalı okuyucusunda da görebiliriz. 12 Nisan 2012 tarihinde Roma'da bulunan Azerbaycan Cumhuriyeti Birinci Başkan Yardımcısı Haydar Aliyev Vakfı Başkanı Mehriban Aliyeva, "Villa Borghese"da dahi şairimiz için dikilen anıtın açılışına katıldı. Mehriban Aliyeva, oryantalist Minieli Bernardini'nin de aralarında bulunduğu birçok aydınla görüştüğü kentten Borghese Parkı'nda Nizami Gencevi ile ilgili tartışmalar gerçekleştirdi. Firidun Bey Koçerli'nin de bahsettiği gibi dahi düşünürümüz hakkındaki tartışmalarda şarkiyat âliminin görüşleri, Batılı okurun Nizami'ye verdiği değer dahi şairimizin dehasıyla orantılı olduğunu göstermektedir. "Nizami Gencevi'nin eserleri her dönem için paha biçilmez bir hazinedir. Şairin eserleri Azerbaycan halkına hizmet etmenin yanı sıra diğer halklar için de büyük önem taşımaktadır. Nizami İtalya'da da iyi bilinir. Nizami Gencevi'nin eserleri İtalyanca'ya çevriliyor, yaratıcılığı insani anlam taşıdığı için seviliyor" (Apa, 2012, p.1) diyen Minieli Bernardini, Avrupalı okuyucunun Nizami'nin mirasına olan ilgisinin bu tür çok kültürlü düşüncelerle ilgili olduğunu bir kez daha kaydetti.

Avrupalı okurun 17. yüzyılın sonlarından itibaren D. Erblo'nun araştırmalarıyla tanıdığı Nizami Gencevi'nin mirası, Goethe'nin "Nizami'nin eserlerinde insan sevgisi duygusu dahiyane bir şekilde ifade edilmiştir" düşüncesiyle doruğa ulaşmıştır. Evet, büyük düşünürün insan sevgisinin sonsuz ifadesinden oluşan bu sözler, ancak düşüncelerinin temeli "Hamse" olan bir kişi tarafından söylenebilir ve bunun ölümsüz bir örneğine de Hz. Goethe'nin kayıtlarında rast ediyoruz. Nizami Gencevi'nin mesnevilerinden ortaya çıkan bu düşüncenin açık bir örneği, büyük dâhi tarafından yaşadığı dönemde şöyle ifade edilmiştir:

Eğer öyle bir irade, ihtiyar olsaydı bende,
Koymazdım bendeye muhtaç bir bende.

(Nizami Gencevi, 2011, s. 5)

Nizami Gencevi'nin mirasında bahsedilen fikir ve düşüncelerde, uluslararası bağlamda tüm dünya insanlarına bir sevgi armağanı bulunmaktadır. Bütün dünya insanları, milli aidiyet kavramı olmaksızın büyük düşünürün eserlerinde kendilerini görebilirler. Bunun nedeni Nizami Gencevi'nin yaratıcılığının ulusal olduğu kadar insani ve evrensel olmasıdır. Bu düzeyde N.Y. Marr, "İnsanlık tarihinde ve tüm dünyada başka hiçbir şair Nizami'ye denk gelmemiştir" demiştir (Bibliography of Nizami, 2012, s. 46). İ.S. Brasky'nin "Nizamin'in ideali, mükemmel bir insan kişiliği, özgür bir insan kişiliği - sosyal olarak daha yüksek, yüce bir kişiliktir. Nizami'nin dehası, Azerbaycan şiirinin göğünde doğan güneş gibi ışınlarıyla dünyamızı aydınlatır" denilebilir ki her iki oryantalistin düşüncesinde de tefekkür sanatçısının mirasındaki hoşgörü ölçөгünü yansıtmaktadır.

Modern zamanlarda Nizami Gencevi'nin eserlerinde tanıtılan insan kavramlarını bu doğrultuda fakirlik yaşayan dünyaya bir model ve marka olarak gösterebilmemiz için büyük fırsatlar vardır ve bunun önemli, temel argümanı, insana duyulan sevgi ve ilginin olmasıdır. Nizami Gencevi'nin Azerbaycan'da devlet düzeyindeki dehası ve yaratıcılığı devlet politikasının temelidir.

23 Aralık 2011 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Alliyev, büyük Azerbaycan şairi ve düşünürü Nizami Gencevi'nin doğumunun 870. yıldönümünün kutlanmasına ilişkin bir kararname imzaladı. Tarihi kararnamenin metnini dikkatlice okuduğumuzda, Ülke Başkanının, Nizami Gencevi'nin mirasına, eserlerine insanlığına ve hoşgörüsüne dünya halklarının da ihtiyacının olduğunu belirttiğini görürüz (President.az., 2011, s.8).

2011 yılında dünya edebiyatının önde gelen temsilcisi, dahi Azerbaycanlı şair ve düşünür Nizami Gencevi'nin 870. doğum günü tamamlandı (President.az., 2011, s.8).

İnsan bilimsel düşüncesinin önemli bir rönesansı olan Nizami Gencevi'nin mirası, 800 yılı aşkın bir süredir milletimizin genetik hafızasının önemli bir parçası haline geldi. Dahi düşünürün hayatının her anı ve çok yönlü edebi faaliyetleri, o zamanlar sadece Azerbaycan ve Kafkasya'nın en büyük şehri değil, aynı zamanda Yakın ve Orta Doğu'nun bilim, edebiyat ve kültürünün

ana merkezi olan Gence ile ilgiliydi. Hayatı boyunca burada yaşamış ve dünyayı gezen eserlerini burada-Gence'de kaleme almıştır.

Nizami Gencevi, Doğu edebi düşüncesini bilimsel-felsefi düşüncelerle zenginleştirmiş ve çok kültürlü öneme sahip mirası ve harika şiirsel gücü ile şiir sanatını zamanından önce ulaşılamayan zirvelere yükseltmiştir. Dahî düşünürün ölümsüz eserleri, insanlığın manevi zenginliğinin zirvesinde yer almakta ve dünya şiirinin önemli örnekleri sıralamasında eşsiz bir konuma sahiptir.

Nizami Gencevi Uluslararası Merkezi, büyük düşünürün çok kültürlü fikir ve düşüncelerini Azerbaycan kültürü bağlamında dünyaya tanıtan uluslararası, ticari ve siyasi olmayan uluslararası bir kuruluştur.

İnsanlığın sanatsal düşünce tarihinde yeni parlak bir sayfa açan dahî düşünürün ebedî eserleri, modern çağda halkların manevi ve ahlaki gelişimine paha biçilmez bir katkı yapmaktadır. Büyük sözün padişahı, gelenekleriyle öne çıkan bir edebiyat ekolü yaratmıştır. Dünyanın en ünlü kütüphanelerinin stokunu oluşturan Nizami Gencevi'nin eserleri, Doğu'da sanatın özellikle de minyatür mesleğinin gelişmesine değerli katkılar sağlamıştır.

Büyük düşünürün çok kültürlü düşüncelerini tüm dünyaya yayan Nizami Gencevi Uluslararası Merkezi, Azerbaycan ve dünya düzeni araştırmaları tarihinde ilk kez bu eşsiz tarihsel yaklaşımın sonucuydu. Merkezin tüzüğü, insanlığı ve hoşgörüsüyle ilgi çekicidir. Tüzükte şöyle yazıyor: Nizami Gencevi Uluslararası Merkezi, Azerbaycan bilim ve kültürünün seçkin temsilcisi, dahî şair, düşünür Nizami Gencevi ve Azerbaycan'ın mirasının araştırılması amacıyla çalışan uluslararası, ticari ve siyasi olmayan uluslararası bir kuruluştur (wikipedia.nizami.b.m. 2012, p.1).

Nizami Gencevi Uluslararası Merkezi, büyük Azerbaycan şairi Nizami Gencevi'nin 870. yıl dönümü kutlamaları çerçevesinde 30 Eylül 2012 tarihinde şairin memleketi Gence'de düzenlenen özel bir toplantıyla Cumhurbaşkanı İlham Aliyevin fermanı ile kurulmuştur. Merkez Azerbaycan Cumhuriyeti'nde kurulmuş olmasına rağmen, karar organı dünyanın etkili kamu ve siyasi figürlerinden oluşan Uluslararası Yönetim Kurulu'dur.

Nizami Gencevi Uluslararası Merkezi'nin temel amacı, farklı insanlar ve kültürler arasında diyalog, hoşgörü ve anlayışı teşvik etmek ve Nizami Gencevi'nin geliştirdiği çok kültürlü düşünceleri uluslararası dünyaya daha geniş ölçekte sunmaktır.

Nizami Gencevi Uluslararası Merkezi Eşbaşkanı Sayın Cumhurbaşkanı Vaira Vike-Freiberga bu konuda şunları yazıyor: "Kısa varlığına rağmen Nizami Gencevi Uluslararası Merkezi, Azerbaycan şair ve düşünürünün mirasının korunmasında ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynadı. "Kendimize büyük şairin eserlerini tüm dünyada tanıtmayı ve hoşgörü ve karşılıklı anlayış fikirlerini yaymayı hedef olarak belirledik. Uluslararası Merkez'in faaliyetlerinin sadece bölgede değil, tüm dünyada tanıtılması gerekmektedir. Merkezin tanınmış bilim adamları ve önde gelen siyasi figürlerden oluşan yönetim kurulu üyeleri, diğer prestijli uluslararası kuruluşlarla işbirliği kurma hedefini belirlediler.

Nizami Gencevi'nin insanlığı, hoşgörüsü ve çok kültürlülüğünün yanı sıra Uluslararası Merkez üyelerinin zamanımıza ilişkin fikir ve düşüncelerini çalışmamızın nihai sonucu olarak sunmanın kabul edilebilir olduğunu düşünerek, bu kavramları sunuyoruz.

Nizami Gencevi Uluslararası Merkezi eş başkanı, Mısır Cumhuriyeti "İskenderiye" kütüphanesi müdürü Dr. İsmayil Seageldin: "Dahî şair ve bilge Nizami Gencevi'ye saygı duyan herkese katılmak benim için büyük bir onur. Azerbaycan Gence'ye gittim ve onun türbesini ziyaret ettim. Alman şair Goethe'den çağdaş şairlere, Azerbaycanlı Gara Garayev'den bugüne kadar Batı'dan Eric Kapetan'a kadar birçok sanatçıya ilham vermeye devam eden küresel bir figür".

Letonya Cumhuriyeti'nin 6. ve ilk kadın cumhurbaşkanı Vayra Vike-Freiberga: "Azerbaycan halkının büyük mirasına, gizemli Nizami Gencevi'ye gösterilen saygıdan etkilendim. Böyle bir kişiliğin tüm bölgenin kültürü üzerinde olumlu bir etkisi vardır".

Walter Fust: (İsviçre'nin eski Azerbaycan Büyükelçisi) "Azerbaycan'a Nizami Gencevi'nin bilgeliğini, düşüncelerini ve düşüncelerini paylaştığı için teşekkür ediyorum".

Dr. Roza Otunbayeva: (Kırgız Cumhuriyeti Milletvekili) "Kültürel ve manevi alanımızı birleştirmenin yani büyük Nizami Gencevi'nin ruhuyla şiir dünyasına girmenin ve aynı zamanda onu anlamanın zamanı geldi".

Susan Greefield Barones Greefield (Oxford Üniversitesi Profesörü, İngiltere) "12. yüzyılda güneşli Azerbaycan'da doğan ve ölümsüz "Hamse" sanatın estetik gücünü gösteren Nizami Gencevi, dünya edebiyatının ve felsefesinin en büyük temsilcisi, Doğu Rönesans".

Süleyman Demirel (Türkiye Cumhuriyeti'nin dokuzuncu cumhurbaşkanı) "Nizami Gencevi eserler arasında kaybolmadı, nesiller devam ettikçe saygı ve şeref gördü, büyük bir bilim adamı olarak konuşuldu. Bugün bile yaratıcılığının izleri var. Nizami Gencevi'nin barışı, sevgi ve kardeşliği vaaz ettiği günümüz dünyasında sadece Azerbaycan'da değil birçok yerde dikkatleri üzerine çekmeye devam etmektedir. O, Azerbaycan kültürünü inşa eden büyük insanlardan biridir. Türk dünyasında Nizami Gencevi milyonların kalbinde yaşamaya devam edecek".

Bilindiği gibi, Nizami Gencevi Uluslararası Merkezi'nin eşbaşkanları ve üyeleri çok ünlü devlet ve hükümet başkanları, modern dünyanın temsilcileridir, bu nedenle Nizami Gencevi'nin çalışmalarında hoşgörünün teşvik edilmesi için büyük fırsatlar açılmıştır.

Bilimsel yenilik

Nizami Gencevi'nin fikirlerinin dünya edebiyatı ve kültüründe oynadığı rol, kendi eserlerinden ve dünya klasiklerinin düşüncelerinden hareketle modern bir yaklaşımla incelenmiştir. Ayrıca Nizami Gencevi'nin mirasına yönelik hoşgörü, Azerbaycan'da bununla bağlantılı olarak düzenlenen karmaşık etkinlikler düzeyinde dikkate alınmıştır.

SONUÇ

Son olarak, her geçen gün yaşlanan dünyamızda Nizami Gencevi'nin yaratıcılığının gençleştiğini ve uluslararası öneme sahip olduğunu belirtebiliriz. İşte bu bağlamda Azerbaycan şairi Nizami Gencevi'nin hümanizm, adalet, ahlaki eğitim ve didaktik alanlarındaki ebedi düşünceleri araştırılmış, araştırılmakta ve her dönemde araştırılacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

- Allahverdiyeva Z. (2007). "Azerbaycan'da nizamişünaslığın teşekkülü ve inkişafı " Bakü. Nurlan yayınevi.
https://azertag.az/xeber/Akademik_Rafael_Huseynov_Nizami_Gencevi_dunya_edebiyatina_ve_medeniyyetine_eveysiz_tohfeler_verib-1013257
- Kerimli T. (2012). Nizami Gencevi "Bibliyografi" M.F. Akhundzade adına Azerbaycan Milli Kütüphanesi, Bakü, (Önsöz).
- Muhammed A. R. (1991). "Azerbaycanlı şair Nizami" Bakü, "Azernaşr".
- Nizami Gencevi'nin "İskendername" şiiri, Bakü "Adiloğlu" yayınevi, 2011.
- Nizami Gencevi "Bibliyografi" M.F. Akhundzade adına Azerbaycan Milli Kütüphanesi, Bakü, 2012.
https://az.wikipedia.org/wiki/Nizami_G%C9%99nc%C9%99vi_Beyn%C9%99lxalq_M%C9%99rk%C9%99zi
<https://president.az/articles/3896/print.23.12.2011>.
<https://apa.az/az/xeber/medeniyyet-siyaseti/-257975>